

SYRI NEWS

Novinky z oblasti společenských věd

Šedová: Chceme jít finskou cestou

NEDOSTATEČNÁ PROVÁZANOST ZÁKONODÁRNÉ MOCI S AKTUÁLNÍMI VĚDECKÝMI POZNATKY JE JEDNOU ZE SLABIN ČESKÉ POLITIKY A ŘADA POLITIKŮ SI TO UVĚDOMUJE. MĚLI BYCHOM ALE JEŠTĚ VÍCE PŘEPNOUT NA FINSKÝ MODEL, KTERÝ VĚDECKÉ POZNATKY PŘI UVAŽOVÁNÍ O BUDOUČÍM VÝVOJI ZEMĚ UŽ DLOUHÉ ROKY VYUŽÍVÁ, ŘÍKÁ VĚDECKÁ ŘEDITELKA NÁRODNÍHO INSTITUTU SYRI KLÁRA ŠEDOVÁ. VĚDA JE PODLE NÍ TEN NEJLEPŠÍ SYSTÉM POZNÁVÁNÍ, KTERÝ JSME JAKO CIVILIZACE VYVINULI.

JAK JE TO S AKCEPTOVÁNÍM VĚDECKÝCH NÁZORŮ MEZI ČESKÝMI POLITIKY?

Nenarážíme na tak silnou bariéru, jak jsem očekávala. Máme za sebou akce v Poslanecké sněmovně i v Senátu a budeme dělat další. Od zákonodárců ze všech stran slyšíme, že by rádi měli před sebou při schvalování zákonů norem doporučení od vědců. Chtějí mít relevantní podklady k tomu, o čem rozhodují. Problém vidím spíše ve sladování různých pracovních kultur obou stran a také ve sladování časových režimů. Vědec, pokud řeší nějaký problém, to dělá dlouho a systematicky. Politik ale pracuje v hektickém tempu a potřeba určitých dat u něj rychle kulminuje a rychle se vyčerpá. Také potřebuje dostat jasná a jednoznačná stanoviska či doporučení, zatímco vědci jsou si vždy vědomi metodologických limitů svých postupů, a proto mají často tendenci diskutovat různé možnosti a klást nové otázky namísto nabízení jednoduchých tvrzení.

DÁ SE S TÍM NĚCO DĚLAT?

Myslím, že je potřeba se setkat někde na půli cesty. V SYRI se snažíme reagovat na aktuální společenské dění. Sbíráme a analyzujeme mnohá data o tom, co se právě děje, čímž se

přibližujeme potřebám politiků. Zároveň velmi usilujeme o to, naučit se prezentovat své nálezy sdělně a srozumitelně. Pokud má být náš výzkum společensky relevantní, musíme být schopni jej vysvětlit komukoli, kdo má o to zájem. Na straně politiků bych potom ráda viděla to, že když se někdo zaměřuje na určité téma, snaží se vnímat i akademickou produkci v dané oblasti, vědět, kteří vědci se tomu věnují a co právě zkoumají. V ideálním případě by si politici měli udržovat dlouhodobý vztah k vědění v dané oblasti, aniž by hledali jen to, co je v dané chvíli užitečné pro prosazení nějakého návrhu.

CO MOHOU KONKRÉTNĚ NABÍDNOUT VĚDCI SYRI ZÁKONODÁRNÉ MOCI?

Expertízu, posílení informačního zázemí a věcnou debatu o budoucích rizicích a hrozbách. Celá Evropa se dnes inspirovává ve Finsku, kde již tři dekády funguje parlamentní Výbor budoucnosti, což je platforma právě pro setkávání politiků s vědci a přemýšlení o scénářích budoucího vývoje společnosti. Inspirujeme se i my a pojdme se vydat obdobnou cestou, uzpůsobenou českým podmínkám. Institucionalizovaná a pravidelná setkávání vědců a politiků napříč politickým spektrem ke konkrétním tématům totiž mohou předcházet tomu, abychom pátrali

Klára Šedová v rozhovoru s ministrem školství Mikulášem Bekem.
Foto: František Gála

po řešeních až tehdy, kdy se problémy dostaví a jsou tak silné, že nás citelně ohrožují. Bylo by dobré méně reagovat a více předjímat. V SYRI jsme otevření všem, kteří mají zájem o spolupráci. Proto postupně komunikujeme se zástupci jednotlivých poslaneckých klubů, realizujeme první menší akce na parlamentní půdě a jsme v kontaktu s odborným zázemím Parlamentu ČR. To vše s cílem pomáhat budovat odolný stát i společnost.

JAK KONKRÉTNĚ PRAXE VE FINSKU VYPADÁ?

V této zemi, a já jsem se měla příležitost o tom na místě přesvědčit, funguje od roku 1993 Výbor budoucnosti, který je od roku 2001 stálým. Od počátku jsou do jeho činnosti zapojeny univerzity. Finové výbor chápou jako parlamentní think tank pro budoucnost, vědu a technologie. Výbor neprojednává legislativu, ale vyjadřuje se k vládním strategiím a strategickým dokumentům.

Jeho členy jsou zákonodárci z celého politického spektra a zároveň výbor vždy připravuje podklady pro vládu, která bude působit v následujícím volebním období. To zajišťuje kontinuitu mezi volebními obdobími. Finský Výbor budoucnosti velmi úspěšně ovlivňuje vládní agendu, neboť je nastavena úzká spolupráce s premiérem, který reaguje na zprávy výboru. Zároveň to není výbor, který by chrlil množství materiálů v překotném tempu. Naopak, politici s akademiky o všem důkladně diskutují, vyjasňují si stanoviska, navzájem se vzdělávají. Lidé ve výboru se věnují udržitelnému rozvoji, budoucím trendům, technologickým a společenským změnám. Cílem je zabránit krátkozrakému přístupu k vládnutí, formulovat vize překračující funkční období vlád i parlamentů. Symptomatické je, že do diskusí jsou zapojováni i studenti, mladí lidé, protože právě jich se budoucnost dotýká nejvíce. To jsou všechno věci, které v českém systému chybí.

JAK VIDÍTE BUDOUCNOST VYUŽÍVÁNÍ VĚDECKÝCH POZNATKŮ ZE STRANY DECIZNÍ SFÉRY V ČESKÉ REPUBLICE?

Hoďně to záleží na rozhodnutí politiků. Členové SYRI jsou v orgánech jako je NERV, někteří vzhledem ke své erudici fungovali nebo fungují jako poradci na ministerstvech nebo poradci prezidenta. Některé resorty s našimi závěry pracují. SYRI je sdružení excelentních vědců, takže by byla škoda tohoto potenciálu nevyužít. Přinášíme data a výstupy z obsáhlých a unikátních bádání týkajících se naší společnosti, která musejí obstát v konfrontaci se světovou vědou. Jsme politicky neutrální, naším cílem je poskytovat expertizu těm, kdo o to mají zájem. Stále platí, že věda je ten nejlepší a nejspolehlivější systém poznávání, který jsme jako civilizace vyvinuli.

NOVÁ DATA ZÍSKAJÍ VÝZKUMNÍCI DÍKY PROJEKTU SYRI

Do ledna 2024 se budou vybrané domácnosti po celé České republice účastnit již šestého ročníku Českého panelového šetření domácností (CHPS), které nese podtitul Proměny české společnosti. Šetření je financováno z projektu SYRI. Výzkum dlouhodobě sleduje vývoj a změny životních podmínek a postojů českých domácností. Současný ročník bude kromě jiného zjišťovat, jak se na hospodaření, zdraví i názorech českých domácností podepsaly společenské a ekonomické krize posledních let – od pandemie covid-19 přes energetickou krizi po dopady migrace v souvislosti s válkou na Ukrajině.

Výzkumníci se obrátí na domácnosti, které do výzkumu přispívaly pravidelně již od roku 2015. „Právě opakovaná účast stejných domácností v průběhu let je základním kamenem výzkumu Proměny české společnosti. Díky tomu výzkum odhaluje, jak společenské změny a krize ovlivňují finanční situaci, bydlení nebo zdraví domácností nejen v ten daný rok, ale i v dlouhodobém vývoji,“ vysvětluje Yana Leontiyeva, vedoucí datové facility SYRI, jejímž

mateřským pracovištěm je Sociologický ústav Akademie věd. Pro doplnění odpovědí budou osloveny také nové domácnosti tak, aby výsledky šetření byly reprezentativní za celou Českou republiku. Celkem plánují výzkumníci získat odpovědi od více než 3 000 domácností.

Vedle životních podmínek a ekonomické situace domácností nahlédne současný ročník výzkumu podrobněji na téma dostupnosti zdravotní péče či využívání zdravotní prevence. Zajímat se bude ale také o to, jaké stopy zanechala pandemie a navazující krize posledních let na pracovních podmínkách, životním stylu či občanských a politických postojích obyvatel České republiky.

Jedním z témat, které přinese nová data, je spánek. Ten je zásadní pro celkovou kvalitu života – ovlivňuje, jak se cítíme fyzicky i psychicky. „Díky dřívějším datům víme, že téměř čtyři pětiny dospělých pozitivně hodnotí kvalitu svého spánku – 60 % ji vnímá jako dobrou a 18 % dokonce jako velmi dobrou. Často se nám ale nedaří udržovat pravidelný spánkový rozvrh: ve všedních dnech

spí tři čtvrtiny z nás méně a v jinou dobu než o víkendech. U takto vzniklého spánkového dluhu pak trvá až čtyři dny, než se naše tělo zotaví z každé hodiny ztraceného spánku,“ uvedla Michaela Prokeš, která je součástí datové facility SYRI, a kromě spolupráce při jejich sběru bude nová data také analyzovat.

České panelové šetření domácností připravuje Sociologický ústav Akademie věd České republiky a na jeho obsahu se podílejí také týmy z Univerzity Karlovy v Praze a Masarykovy univerzity v Brně. Od svého vzniku v roce 2015 slouží výzkum vědcům a odborníkům z řady oblastí k získávání informací o současném stavu české společnosti. Výzkum má široký tematický záběr: od hospodaření a bydlení domácností přes pracovní a rodinný život až po zdraví, postoje a hodnoty. V minulosti pomáhal zkoumat mimo jiné bytovou situaci českých domácností, dopady nedostatečného množství spánku či změny v důvěře ve vládu během pandemie nemoci covid-19.

INFLUENCEŘI STÁLE VÍCE ZASAHUJÍ DO VEŘEJNÉHO PROSTORU

Influenceri na sociálních sítích se postupně stávají novým typem autority ve veřejném prostoru, který si zatím neumíme ještě nikam zařadit, ale její vliv stále stoupá. Zatímco dlouhodobě byli vnímáni jako lidé, kteří se profilují v oblasti životního stylu a nemluví se svým publikem o vážných věcech, během covidu se ukázalo, že to už není pravda. Tato zatím příliš neprobádaná skupina získala autoritu i v politických tématech, říká Marie Heřmanová z Národního institutu SYRI a Sociologického ústavu AV ČR, která se tímto relativně novým fenoménem zabývá.

To, že získali influenceri autoritu v politických otázkách, je faktem. „Začínalo to být patrné už před covidem, ale pandemie celý tento proces zrychlila,“ uvedla Heřmanová. Covid poskytl influencerům, zejména na českém Instagramu, příležitost, které

využili. Pomocí svých nástrojů se posunuli do pozice alternativních autorů v opozici k mainstreamovým expertům. Heřmanová pojmenovala posun influencerské komunikace jako „politizaci domácího prostoru“.

„V podstatě to jde popsat tak, že věci každodenního života typu ‚půjdu nebo nepůjdu s dítětem ven‘ či ‚pojedu nebo nepojedu na dovolenou‘, se v kontextu covidu staly politickými otázkami, a pro influencerky tak příležitostí, jak si politickou autoritu budovat,“ popisuje Heřmanová, která se ve svém výzkumu mj. zabývá otázkami, jakým způsobem vstupovaly do komunikace o pandemii covidu influencerky na sociálních sítích, jaké narativy se mezi nimi šířily a proč.

Vliv influencerů má podle vědkyně dopad i na celkové vnímání autorit obecně, například v kontextu některých „tradičních“ autorit, jako jsou novináři. Jako velmi

podstatný vnímá vědkyně také genderový rozměr. Na sociálních sítích se často uplatňují ženy, které jsou jinak v politické komunikaci a pozici politických autorit málo reprezentované, což je samo o sobě významným fenoménem.

Vědci SYRI analyzují roli influencerů dlouhodobě. Jejich bádání nabídne poznatky, které bude možné aplikovat pro lepší zvládnutí budoucích krizí. Bude je zajímat, jak se různé expertní a konspirační obsahy šíří napříč českým mediálním prostorem, například jak diskurz tradičních médií ovlivňuje komunikaci mezi influencerky či v různých online komunitách, a naopak, jaký vliv tyto diskuse mají na produkci i obsahy tradičních médií. Jedním z témat je i role českých influencerů vzhledem k vnímání konfliktu na Ukrajině.

VÁLKA NA UKRAJINĚ KURZ ČESKÝCH POLITICKÝCH STRAN NEZMĚNILA

Válka na Ukrajině nijak nezměnila kurz českých politických stran. V jejich zahraničněpolitických preferencích dál převažují dlouhodobé ideologické motivace. Ani zřejmá zahraniční hrozba a výrazný posun historického, geopolitického či ekonomického kontextu na tom nic nezměnil, vyplývá

ze studie vědců SYRI, kteří analyzovali rétoriku českých politických stran v letech 2021 a 2022.

Podle Víta Hlouška ze SYRI a Masarykovy univerzity je zřejmé, že dvě nejsilnější strany – ANO a ODS – využívají svůj postoj k válce jako zdroj posílení stranické identity. Pro

ANO je to zaměření na „naše lidi“. „Evropská internacionalistická preference vládních stran usnadnila tomuto hnutí zdůrazňovat dopad války na české obyvatelstvo a obviňovat vládu, že pro ‚naše lidi‘ nedělá dost. ANO si tak upevňuje identitu strany, která se stará,“ uvedl Hloušek.

V případě ODS nové budování identity vychází z jejího téměř bezpodmínečného potvrzení západních hodnot a členství v EU. „I když tento druhý aspekt neznamena bezpodmínečnou podporu jakékoli unijní politiky, zdá se, že ODS hledá nový a konstruktivnější přístup k EU, který by mohl nahradit její známý měkký euroskepticismus,“ uvedl Hloušek, který postoje českých politických stran analyzoval s kolegou Petrem Kaniokem.

více na

Harmáčková: Příliš se orientujeme na ekonomické hodnoty přírody

ROZHODOVÁNÍ POUZE NA ZÁKLADĚ EKONOMICKÝCH HODNOT MÁ NEGATIVNÍ NÁSLEDKY PRO KLIMA, PŘÍRODNÍ PROSTŘEDÍ I LIDSKÝ BLAHOBYT. VYPLÝVÁ TO Z VELKÉ MEZINÁRODNÍ STUDIE, KTEROU PUBLIKOVAL ČASOPIS NATURE. NA VÝZKUMU SE PODÍLELA VĚDKYŇE SYRI ZUZANA HARMÁČKOVÁ. SAMA DOUFÁ, ŽE ZÁVĚRY STUDIE POMOHOU ZMĚNIT NAZÍRÁNÍ NA HODNOTY PŘÍRODY A UMOŽNÍ SNAŽŠÍ PŘESUN VÝSLEDKŮ DO PRAXE A SPOLEČENSKÉHO ROZHODOVÁNÍ.

ZE STUDIE PUBLIKOVANÉ V ČASOPISE NATURE, NA KTERÉ JSTE SE PODÍLELA, VYPLÝVÁ, ŽE ZA SOUČASNOU KLIMATICKOU KRIZÍ STOJÍ HODNOCENÍ PŘÍRODY PŘEDEVŠÍM PROSTŘEDNICTVÍM JEJÍCH EKONOMICKÝCH PŘÍNOSŮ. CO PŘESNĚ TO ZNAMENÁ?

Když mluvíme o klimatické změně nebo klimatické krizi, často máme tendenci bavit se o vypouštění skleníkových plynů či o extrémních počasích a problémech se suchem. Málokdy se ale zabýváme hlubšími příčinami, proč ke klimatické krizi dochází. Studie ukazuje, že klima je ovlivňováno chováním naší společnosti i naším individuálním chováním, v jejichž jádru jsou naše osobní a kolektivní motivace a hodnoty. Ty ovlivňují, jestli přírodu a přírodní zdroje vnímáme čistě jako zdroj našeho blahobytu, nebo něco, co si zasluhuje ochranu, nebo jsou pro nás třeba hodnotná nějaká konkrétní místa, zvířata či rostliny, které máme rádi. Studie ukazuje, že jako lidé máme pro přírodu hodnot celou řadu, společenské rozhodování má ale tendenci naslouchat přednostně společenským hráčům, kteří se orientují pouze na hodnoty ekonomické. To je problém, protože se ukazuje, že rozhodování pouze na základě ekonomických hodnot má negativní následky pro klima, přírodní prostředí i lidský blahobyt.

MIMO JINÉ UVÁDÍTE, ŽE JAKO SPOLEČNOST SVÝMI ROZHODNUTÍMI PODRÝVÁME FUNGOVÁNÍ PŘÍRODY. MŮŽETE BÝT KONKRÉTNĚJŠÍ?

My lidé potřebujeme, aby přírodní prostředí okolo nás bylo zdravé a fungovalo, jinak přicházíme o úplně zásadní přínosy přírody, jako je produkce potravin, čištění vody, ochlazování prostředí například ve městech při vlnách horka, ale i třeba možnost rekreovat se v přírodě. Již v současnosti ale sledujeme, jak je fungování přírody ohrožováno klimatickou krizí, úbytkem druhů, znečištěním, snižováním kvality orné půdy a mnoha dalšími

dějí. Tyto děje se nedějí samy od sebe – jsou způsobeny tím, jak funguje společnost i jednotlivci, například jakou si stavíme dopravní infrastrukturu, z jaké vzdálenosti dovážíme zboží, jak náročný na zdroje je náš životní styl. Tato společenská i osobní rozhodnutí přímo ovlivňují, kolik energie a materiálu spotřebujeme a jak moc se na přírodním prostředí a vypouštění skleníkových plynů podepisuje jejich výroba a doprava.

LIDSKÁ SPOLEČNOST SE DOSTALA DO STAVU KRIZE HODNOT. TO SE V MINULOSTI UŽ NĚKOLIKRÁT STALO, V ČEM JE ALE SOUČASNÁ SITUACE MIMOŘÁDNÁ?

Současná situace je s minulostí nesouměřitelná především proto, že jsme ještě nikdy v historii nemuseli řešit globální problémy v takovém počtu lidí, který v současnosti na planetě žije. Země je jeden celek, kde vše souvisí se vším. Například ve chvíli, kdy na jednom konci planety dotujeme letecké palivo, a tím pádem uměle snižujeme ceny leteckého provozu, více létáme a letecky dopravujeme zboží, a tím zhoršujeme klimatickou změnu nejen u nás, ale i ve vzdálených oblastech, včetně chudých států v rozvoje světě. Ve chvíli, kdy na tyto státy dopadá změna klimatu v podobě vln horka a sucha, stává se situace kritickou pro obrovské množství lidí, jejichž další jednání má velké politické důsledky, včetně klimatické migrace.

Podobné situace se stávají těžko řešitelnými, když se týkají mnoha milionů nebo miliard lidí. Současné jednostranné nadřazování ekonomických hodnot přírody oproti ostatním typům hodnot tak představuje nejen opomíjení hodnot většiny populace na planetě, ale také závažné environmentální, ekonomické, politické a společenské následky.

STUDIE, NA KTERÉ JSTE SE PODÍLELA, MÁ CELKEM ZÁSAVNÍ ZJIŠTĚNÍ. CO JE POTŘEBA ZMĚNIT, ABYCHOM JAKO SPOLEČNOST FUNGOVALI JINAK?

Klíčové je zasadit se o to, aby společenské procesy okolo nás, včetně politického rozhodování, začaly brát v úvahu i jiné než ekonomické hodnoty přírody. Ukazuje se, že hodnoty se okolo nás nevyskytují ve vakuu – jejich nositeli jsou vždy konkrétní lidé, skupiny nebo společenství hráči. Zásadní je proto při společenských rozhodnutích, od místní po národní a nadnárodní úroveň, požadovat informace, jaké skupiny lidí měly možnost do rozhodnutí promítnout své hodnoty – z toho je možné snadno vyvodit, čím hodnoty byly opomenuty a které typy hodnot se do rozhodnutí měly nebo neměly možnost promítnout. Směrem ke změně studie navrhuje čtyři kroky, od rychlejších a operativnějších po pomalejší a hlubší. Na operativnější úrovni se jedná o snahu zajistit, aby výsledky hodnocení přírody opravdu vstupovaly do rozhodování. Například v Portugalsku a Německu územní jednotky věnující větší úsilí ochraně přírody dostávají vyšší podíl při rozdělování výnosu z daní na státní úrovni.

více na

S VYŠŠÍM VĚKEM SE DÉLKA HOSPITALIZACE PŘI PORODU POSTUPNĚ PRODLUŽUJE

Česko patří k zemím s nejdelší dobou poporodní hospitalizace. „Odklad plodnosti do vyššího věku, a tedy výrazná změna ve věkové struktuře českých rodiček, je doprovázen řadou dalších faktorů souvisejících s věkem, jako je například výrazný nárůst počtu i podílu porodů císařským řezem, využívání technologií asistované

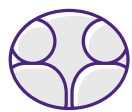
hospitalizace, je zajímavá také z toho hlediska, že Česká republika dlouhodobě patří mezi země s nejdelší dobou poporodní hospitalizace v rámci zemí OECD,“ říká Štátná. Kromě starších žen se riziko dlouhé doby hospitalizace týká i těch nejmladších. Zatímco u matek mladších 19 let je šance na dlouhou dobu hospitalizace 1,6× vyšší než u matek ve věku 30–34 let, u žen ve věku 20–24 let se tato šance snižuje na 1,3násobek, a u žen ve věku 25–29 let na 1,15násobek ve srovnání s věkovou skupinou 30–34 let. „U žen starších 35 let se šance na dlouhou dobu hospitalizace zvyšuje na 1,23násobek. Nejvyšší šance na dlouhou dobu hospitalizace se týká žen starších 40 let, u kterých je po porodu dvakrát vyšší než u žen ve věku 30–34 let,“ zmiňuje Štátná.

Odklad plodnosti u českých žen přináší komplikace. S vyšším věkem rodiček se délka jejich hospitalizace při porodu postupně prodlužuje. Nejvyšší šance na dlouhou dobu hospitalizace se týká žen starších 40 let, u kterých je po porodu dvakrát vyšší než u žen ve věku 30–34 let, uvedla vědkyně Národního institutu SYRI a Univerzity Karlovy Anna Štátná. Vědci se v podrobné studii zabývali vztahem mezi věkem rodičky a délkou její hospitalizace. Jedním z důvodů je fakt, že

reprodukce a zvýšení podílu vícečetných porodů,“ upozorňuje Štátná.

Pro analýzu vědci využili anonymizovaná data Všeobecné zdravotní pojišťovny o všech rodičkách pojištěných u VZP, které v roce 2014 porodily v lůžkových zdravotnických zařízeních. Výsledný analytický soubor obsahuje údaje o 50,4 tisících žen, což představuje 47,1 % všech žen, které v roce 2014 porodily v České republice. „Otázka, zda samotný věk rodiček může souviset s rizikem dlouhé

více na

SOCIOLOGOVÉ SE CHTĚJÍ ZAMĚŘIT NA UČILIŠTĚ A PODPOŘIT VZTAH UČŇŮ K DEMOKRACII

Česká učiliště by měla víc zapracovat na občanském vzdělávání, které ve výsledku podporuje pozitivní postoj k demokracii. Z dosavadních výzkumů totiž vyplývá, že právě studenti učňovských programů mají výrazně vyšší sklony k podpoře extremistických organizací a vyhraněných politických skupin než ti gymnaziální. Souvisí to s nerovnostmi ve vzdělávání, socioekonomickým postavením jejich rodin a regionálními rozdíly, upozorňuje Daniela Prokschová z Národního institutu SYRI.

„Dlouhodobě se soustředíme na elitní formy vzdělávání, které reprezentují hlavně gymnázia, ale na učně zapomínáme. Problémy učňů a jejich vztah k demokracii souvisí v České republice více než v okolních státech s tím, v jak zajištěné rodině a regionu žijí. Nerovnosti v přístupu ke kvalitnímu vzdělávání jsou přítomny po celé ČR a zejména pak v Ústeckém a Karlovarském kraji. Z dostupných zjištění víme, že tyto kraje jsou zhruba na úrovni Bulharska a Malajsie v čtenářské, matematické a přírodovědné gramotnosti,

zatímco zbývající kraje dosahují spíše průměru OECD,“ upozorňuje vědkyně.

Vědci se nyní chtějí zaměřit na vzdělávání o politice na učilištích a středních odborných školách, a to právě sondou do obou nejproblematictějších krajů. „Cílem občanského vzdělávání je totiž posílení zájmu o politiku, propagace demokratických hodnot a aktivního občanství. Tato témata jsou velmi aktuální v dnešní době narůstajícího populismu a výskytu dezinformací ve veřejném prostoru, který ještě urychlila pandemie covidu-19,“ uvedla Prokschová.

Výzkum se zaměří zejména na střední odborná učiliště a školy v socioekonomicky znevýhodněných regionech, protože právě zde vědci vidí velký potenciál ke snížení nerovností ve vzdělávání, politické participaci a zmírnění společenské polarizace.

Součástí výzkumu budou rozhovory nejen s učiteli, ale i s pedagogy včetně skupinových diskuzí. „Podíváme se na to, jak učitelé a studenti hodnotí výuku o politice na školách, v čem spatřují její silné stránky, a co naopak

vnímají jako problém. Popíšeme také, jak vnímají svou roli učitelé, jak hodnotí své studenty a svůj potenciál působení na ně. V této souvislosti nás také zajímá, jak vnímají situaci z hlediska různých kontroverzí, které se u tohoto druhu vzdělávání mohou objevit, protože nejde o zcela exaktní obor ve srovnání například s fyzikou nebo matematikou,“ uvedla Prokschová.

Kvalita občanského vzdělávání má vliv nejen na to, koho budou mladí lidé volit, ale i jestli k volbám vůbec půjdou. V Karlovarském a Ústeckém kraji je dlouhodobě nejnižší volební účast mezi mladými lidmi. „Občanské vzdělávání má dopad na to, zda mladí lidé podpoří demokratické strany, nebo strany inklinující k populismu a extremismu,“ uvedla vědkyně.

Podle ní je ještě čas věci změnit. „Právě probíhá na státní úrovni revize rámcových vzdělávacích programů. Je proto čas připoutat pozornost k učňovským oborům a předat doporučení do praxe, jak by se tato oblast mohla zlepšit,“ dodala vědkyně.

VĚDCI ZMAPUJÍ HLAVNÍ DŮVODY NEDOSTATKU ZDRAVOTNICKÉHO PERSONÁLU

České zdravotnictví trápí nedostatek zdravotnického personálu. Odborníci odhadují, že v nemocnicích chybí tisíce sester. Důvodem zřejmě není nedostatečné platové ohodnocení, protože v této oblasti došlo k mnoha změnám. Problematická je fyzická náročnost zaměstnání a s tím související zdravotní problémy, mimo jiné například bolesti zad. Svou roli může sehrávat i skutečnost, že někteří lékaři ještě stále sestry nevnímají jako rovnocenné partnery. Zjistit, co za problémem hlavně je a jak to řešit, chtějí díky rozsáhlému průzkumu mezi sestrami vědci z Národního institutu SYRI.

„Je evidentní, že profese sestry není tolik populární, jak je tomu v zahraničí. V řadě zemí jsou lékaři a sestry rovnocennými partnery. U nás jsou ale na některých pracovištích pořád ještě sestry vnímány i ze strany lékařů jako personál v submisivní pozici. Také proto

tato profese není tak atraktivní pro studenty a pozdější pracovníky,“ říká výzkumnice SYRI Denisa Macková, která sama jako sestra působila osm let v Saúdské Arábii. V této arabské zemi přitom pracují multikulturní týmy. „Sestry s lékaři spolupracují, jejich kompetence jsou vyšší a jejich názor je brán v potaz,“ vysvětluje.

Vztah sester a lékařů může být jedním z dílčích problémů. Náročnost profese zvýraznila pandemie covid-19. Záběry vyčerpaných sester zná každý ze sdělovacích prostředků. „Každému je od té doby jasné, že jde o velmi náročné povolání. Řada studentů přitom za covidu musela nastoupit rovnou do terénu a vykonávat činnosti, s nimiž neměli dostatek zkušeností, což mohl být pro některé šok. Zároveň se ale po covidu počet studujících ve zdravotnických oborech zvýšil, což je pozitivní,“ uvedla Macková.

Výzkumníci chtějí zjistit jaká přesně situace v České republice je. Proč absolventi nechtějí pokračovat ve své profesní dráze, zda rozhodují finanční vjemy, strach z covidu či jiné pandemie a případně další faktory. Budou se dotazovat sester, které z oboru odešly, stejně jako těch, které v něm ještě působí, a hledat přesné důvody fluktuace.

Na jeden problém už vědci SYRI v minulosti upozorňovali. Jsou jím bolestmi zad. „Podceňování závažnosti prevalence bolestí dolní části zad a jejího psychosociálního dopadu může být příčinou další fluktuace nelékařského zdravotnického personálu a zejména všeobecných sester, které stráví nejvíce času u lůžka nemocného,“ uvedla Andrea Gilchrist ze SYRI. Spolu s kolegyněmi se snaží i v této oblasti zjistit aktuální stav a navrhnout vhodná preventivní opatření.

ŠIKANU MEZI UČITELI NĚKDY ZAŽILA 4 PROCENTA PEDAGOGŮ

Šikana mezi pedagogickým sborem na českých školách existuje a dosud se prakticky neřeší. Zažila ji asi čtyři procenta učitelů. Nejde přitom o zanedbatelný jev, protože kantoři, kteří tento druh šikany zažili, často trpí závažnými obtížemi včetně vyčerpání. Obecně pak platí, že méně vyčerpaní jsou učitelé ve školách, kde cítí podporu vedení,

vyplývá z výzkumu, na kterém se podíleli vědci SYRI.

Vědci se zabývali primárně vyčerpáním kantorů. „To je úzce spojené nejen s problematickým chováním žáků, což se opakovaně ukazuje v řadě výzkumů, ale i s šikanou ze strany kolegů, což je důležité nové zjištění. Role šikany na pracovišti v tomto ohledu není dosud

zcela prozkoumaná. Naše výsledky ukázaly, že ačkoliv jen relativně malá část (3,8 %) učitelů uvádí, že se někdy stali terčem šikany ze strany kolegů či nadřízených, tato část učitelů je ohrožena závažnými obtížemi včetně vyčerpání,“ uvedla Lenka Kollerová ze SYRI a z Psychologického ústavu AV ČR.

Výzkum na druhou stranu ukázal i některé cesty, které mohou přispět k nižšímu vyčerpání učitelů. V tomto ohledu ve výzkumu hrála rozhodující roli sociální opora od nadřízených. „Jak taková opora vypadá? Jde především o to, aby učitel věděl, že se s vedením školy dobře spolupracuje, že vedení má zájem o jeho návrhy a že se může na vedení obracet i s problémy. Také větší zapojení zkušenějších učitelů do podpory začínajících kolegů by mohlo přinést pozitivní výsledky, protože v souladu s jinými studiemi prováděnými v ČR byli méně vyčerpaní zkušenější učitelé,“ vysvětluje Kollerová.

více na

ANALÝZA: ZA OKOLNÍMI ZEMĚMI PO PANDEMII VÝRAZNĚ ZAOSTÁVÁME

v posledních letech je poměrně unikátní záležitostí a odlišuje nás od okolních zemí. Vyplývá to z ekonomické analýzy odborníků z Národního institutu SYRI a CERGE-EI, která srovnává hlavní ekonomické ukazatele České republiky, Polska, Slovenska, Rakouska a Německa.

Hlavním ekonomickým ukazatelem je hrubý domácí produkt. „Celé období má dvě poměrně odlišné části: období během pandemického roku 2020 a období bezprostředně po pandemii, ani jedno z nich ale nevynívá pro Česko příliš optimisticky,“ říká Marek Kapička, který v SYRI vede

rok a půl stagnuje a je jedinou zemí, která ani na chvíli nedosáhla úrovně HDP před pandemií. „Výrazně zaostáváme zejména za Polskem, které se pohybuje na úrovni okolo 10 procent vyšší než před pandemií, ale i za Slovenskem a již zmiňovaným Rakouskem,“ uvedl Kapička.

Podle něj je za tímto poměrně nelichotivým faktem dynamika spotřeby, která byla v 1. čtvrtletí roku 2023 9 procent pod předpandemickou úrovní z roku 2019. „Přitom jsme patrně stále nedosáhli dna. Dramatický je kontrast zejména se Slovenskem, kde spotřeba již dva roky vytrvale roste a ke konci roku 2022 je o 7 procent vyšší než před pandemií,“ upozorňuje Kapička.

Ve srovnání s okolními zeměmi Česko přežilo pandemickou a postpandemickou dobu s viditelně horšími následky. Zaostávání se týká celkového HDP, a to zejména jeho hlavního komponentu – spotřeby domácností. Oba ukazatele se stále nevrátili na úroveň před pandemií, přičemž setrvalý pokles spotřeby

výzkumnou skupinu zaměřenou na ekonomické dopady. Během roku 2020 sice došlo k výraznému poklesu HDP (okolo 10 procent) u všech sledovaných zemí, ale Česko bylo druhé nejhorší po Rakousku, které ale následně dohnalo propad silnějším růstem. Oproti tomu Česká republika už minimálně

více na

NEDOSTATEK MÍST V MATEŘSKÝCH ŠKOLÁCH VEDE KE ZTRÁTÁM VE STÁTNÍM ROZPOČTU

České matky mají v období mateřství jeden z největších propadů v míře zaměstnanosti. Přitom vyšší zaměstnanost především matek předškolních dětí by pomohla narovnat deficit penzijního systému nebo snížit vysoké genderové rozdíly na trhu práce. Nedostatek volných míst v mateřských školách vede také ke ztrátám ve státním rozpočtu, ročně jde o více než miliardu korun. Vyplývá to ze studie vědců Národního institutu SYRI, publikované v prestižním multidisciplinárním časopise PLOS ONE.

Dostupná předškolní péče o děti je obecně uznávána jako důležitý faktor zaměstnanosti matek předškolních dětí, ale to, do jaké míry další zvyšování kapacit předškolních zařízení dokáže zvýšit zaměstnanost žen, se velmi liší napříč státy v závislosti na institucionálním nastavení i sociálních normách v dané zemi. K odhadu dopadu na zaměstnanost matek vědci využívali změn v dostupnosti mateřských škol v čase. Ta se mezi lety 2001 a 2011 velmi zhoršila. „Zatímco v roce 2001 chybělo asi 63 tisíc míst v mateřských školách, v roce 2011 to už bylo více než 105 tisíc. A díky tomuto poklesu dostupnosti mateřských škol

bylo v roce 2011 zaměstnáno o 9000 matek méně,“ uvedla Klára Kalíšková ze SYRI a CERGE-EI.

Nedostatek míst v mateřských školách tak podle vědců SYRI představuje ztrátu veřejných rozpočtů ve výši 1,2–1,7 mld. Kč ročně na daních z příjmu a odvodech žen, které by byly zaměstnané, pokud by měly místo pro své dítě v mateřské škole.

Ačkoli je rozšiřování kapacit mateřských škol velkým politickým tématem a ve veřejném prostoru je často diskutována jeho důležitost, kauzální vliv rozšiřování kapacit mateřských škol na zaměstnanost matek v České republice zatím nikdo příliš nestudoval. Studie výzkumníků ze SYRI je v tomto směru unikátní sondou.

„V rámci výzkumu jsme propojili data ze Sčítání lidu, domů a bytů a ze Školského registru MŠMT, a vytvořili tak unikátní databázi zachycující jak poptávku po předškolní péči o děti, tak i kapacitu mateřských škol ve více než 6000 českých obcích v letech 2001 až 2011. Modelovali jsme také variantu, že mateřská škola není dostupná v obci bydliště. Shromáždili jsme data o dojezdových

vzdálenostech do nejbližších obcí, ve kterých mateřské školy jsou, a odhadovali, jakou šanci mají rodiče získat místo v mateřské škole v sousedních obcích,“ popisuje Kalíšková.

Situace v jednotlivých obcích je pochopitelně odlišná. Někde se dostupnost snížila například proto, že na kraji obce vyrostlo satelitní městečko, do kterého se nastěhovalo mnoho mladých rodin s předškolními dětmi. V jiné obci mohlo naopak dojít k odlivu mladých rodin nebo obec získala prostředky pro rozšíření mateřské školy, a tak se dostupnost naopak zvýšila.

„Zabývali jsme se otázkou, jak tyto změny v dostupnosti školek ovlivnily zaměstnanost žen s předškolními dětmi. Naše odhady ukazují, že zvýšení dostupnosti míst v mateřských školách o 10 procentních bodů vedlo ke zvýšení míry zaměstnanosti matek dětí předškolního věku o 0,2–0,4 procentního bodu,“ uvedla Kalíšková, která kromě SYRI působí v Národohospodářském ústavu Akademie věd ČR a na Fakultě informatiky a statistiky VŠE v Praze.

SYRI v médiích:

Ženy nahrazují ve zdravotnictví muže, k tomu dál plní roli matek, ukázal výzkum
20. 9. 2023 / brnan.cz

Vědkyně: Délka pobytu v nemocnici po porodu se zvyšuje s vyšším věkem rodiček
5. 9. 2023 / ceskenoviny.cz

Institut: Zdravotní pomoc vyhledalo v Česku 42 procent uprchlíků z Ukrajiny
7. 9. 2023 / cesky.radio.cz

Ponižování a nepřiměřené nároky. Šikana probíhá i mezi učiteli, upozorňuje expertka
9. 9. 2023 / mujrozhlas.cz

Chronicky nemocní obtížněji shánějí práci i hypotéku, upozornil průzkum
15. 9. 2023 / zdravotnickýdeník.cz

Čechy od očkování nejsilněji odradily konspirace, ukázalo srovnání 43 zemí za covidu
3. 7. 2023 / idnes.cz

Ekonom Havránek: ČNB sníží úrokové sazby nejdříve v roce 2025
11. 7. 2023 / ceskenoviny.cz

Covid zahnal zločince do kyberprostoru. V reálném světě kriminalita poklesla
17. 7. 2023 / idnes.cz

Šikana není jen mezi studenty. V Česku existuje i mezi učiteli a vůbec se neřeší, ukázal výzkum
24. 7. 2023 / eurozpravy.cz

Národní institut SYRI pořádá

VÝROČNÍ KONFERENCI 2023:

ZDRAVOTNÍ A SYSTÉMOVÁ RIZIKA V CENTRU ZÁJMU

8. 11. 2023 / 9.30–16.30 / Karolinum, Praha

SYRINEWS – Newsletter NÁRODNÍHO INSTITUTU
PRO VÝZKUM SOCIOEKONOMICKÝCH DOPADŮ NEMOCÍ
A SYSTÉMOVÝCH RIZIK
Fotografie: Archiv SYRI